

"זכותי להגיד ש..."

**פעילות העשרה לקראת יום הזיכרון השמיני לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל.
(לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה)**

בארבעה בנובמבר 1995 נרצח ראש הממשלה יצחק רבין, בסיומה של עצרת **המונים** בכיכר מלכי ישראל בתל-אביב **שקראה "כן לשלום – לא לאלימות"** כתגובה לאווירת ההסתה האלימה שפשתה בארץ באותה תקופה. הרצח המחיש את הסכנות האורבות לחברה הישראלית ועורר שאלות נוקבות באשר ליכולתה להתמודד עם האתגרים שמציבה דמוקרטיה רב-תרבותית. חלק מהותי בהתמודדות זו הוא בחינת משמעותו של חופש הביטוי ואיתור מקומו של הגבול בין ביקורת ומחאה לגיטימיות לבין הסתה חברתית ופוליטית.

מטרות הפעילות: התלמידים יגבשו אמות מידה להבחנה בין ביקורת לגיטימית ומחאה לבין הסתה, יעמדו על הסכנות האורבות לחברה דמוקרטית בגין חציית הגבול שבין חופש הביטוי הלגיטימי לבין ביטויי הסתה, ויעמדו על משמעות ה"אחריות האישית" של כל אזרח, שפירושה הן הימנעות מהשמעת ביטויי הסתה והן הבעת התנגדות להם. מומלץ להיעזר במקורות שונים ולהתעמק במושגי יסוד רלוונטיים, כגון "דמוקרטיה", "חופש הביטוי", "המרדה",

"גזענות", "צנזורה" ועוד. (כדאי להיעזר בהגדרות מהמילון למושגים אלו)

מעריך הפעילות:

משך הפעילות – כשעה וחצי (שיעור כפול).

טרם הצטרפת הפעילות מומלץ להיצטרף אליהן המועדים האחרים באתר מרכז יצחק רבין לחקר ישראל WWW.RABINCENTER.ORG.IL, תחת הכותרת "זכותי להגיד ש...". ניתן למצוא אתר נוספים נוספים, כאן כרזות ודגיקיות (סטקריט) בנושא הסתה, השייכים לפעילות והדרכים למיצוץ.

החלק הראשון יכלול עבודה עצמית והחלק השני יכלול עבודה קבוצתית (ראו מעבר לדף).

החלק השלישי יכלול דיון במליאה:

כל קבוצה תציג את אמות המידה שגיבשה ואת החלטותיה בדבר מיקום המשפטים ברצף שבין ביקורת לגיטימית לבין הסתה.

- האם נתקלתם בקשיים בהחלטה על מיקומם של הציטוטים ברצף?
- האם מוכרים לכם אמצעי ביטוי נוספים על המילה הכתובה או המושמעת? העלו דוגמאות.

סיכום הדיון: התלמידים יתבוננו בכרזות ובדבוקיות ששימשו את מתנגדי רבין בתקופה שקדמה לרצח (מתוך האתר).

- היכן הייתם ממקמים כרזות אלה ברצף לאור אמות המידה שקבעתם?
 - האם ניתן להגדיר את ביטויי הביקורת הנפוצים בימים אלה כביקורת ומחאה לגיטימיות?
 - האם נשמעים בסמוך לכם ביטויי ביקורת החורגים מגבול הלגיטימיות? ניתן להביא דוגמאות גם מתחומי החברה האחרים ולא רק מהפוליטיקה (למשל מחברת התלמידים).
 - מה מקומה של "אחריות אישית" למול ביטויי הסתה שונים, פוליטיים וחברתיים? ומה מקומה של אחריות זו בחברת התלמידים?
-

דף פעילות לתלמיד

פעילות אישית

- לפניך חמש התבטאויות מפיהם של אישי ציבור בחברה הישראלית.
 - בתחתית העמוד ציר הנע בין ביקורת לגיטימית לבין הסתה.
 - קרא את ההתבטאויות ומקם אותן על גבי הציר על פי מידת זיקתן לביקורת לגיטימית או להסתה:
1. רב: "מה זה חוק? חוק בגימטרייה זה גיהינום. ילך לגיהינום זה ששומע לחוק, יחד עם החוק שלו".
 2. ח"כ: "השופט מערב את דעותיו הפוליטיות; צריך להעיף אותו".
 3. ח"כ: "המפלגה זיהתה את הכוחות החשוכים המאיימים על קיומה של ישראל כחברה מתוקנת, ואלה הם החרדים".
 4. ביטויים של אוהדי כדורגל: "ירוק זה צבע של חמאס"; "[שם של שחקן] קיבל סרטן", "[שם של שחקן ערבי שנבחרת ישראל] מחבל".
 5. שימושים שנעשו בסמלים הקשורים בשואה בנסיבות שונות: כרזות שבהן נראה ראש ממשלה לבוש מדי אס.אס; כתובות המשולבות בצלבי קרס שנכתבו על מכונית של שחקן כדורגל, "נאצי" ועוד.

הסתה	ביקורת לגיטימית
------	-----------------

- בעקבות החלטתך נסח שתי אמות מידה שעל פיהן ניתן לקבוע מתי מדובר בביקורת לגיטימית ומתי מדובר בהסתה.

1. _____

2. _____

YITZHAK RABIN CENTER
מרכז יצחק רבין

פעילות קבוצתית

- הציגו את החלטותיכם בפני חברי הקבוצה ואת אמות המידה שעל פיהן החלטתם.
- גבשו אמות מידה מוסכמות על כל חברי הקבוצה להבחנה בין ביטוי לגיטימי לבין הסתה.
- החליטו במשותף החלטה חוזרת לגבי מיקום ההתבטאויות על פי אמות המידה החדשות.

חופש הביטוי

הגדרות חופש הביטוי ומגבלותיו: מהו חופש ביטוי לגיטימי בדמוקרטיה? מתי הוא הופך להסתה?

חופש הביטוי נתפס כערך יסוד בדמוקרטיה. משמעו הזכות של כל אדם באשר הוא אדם להביע את דעתו, תהא אשר תהא, בכתב, בעל-פה או בכל דרך שיבחר. חופש הביטוי הוא אמצעי לשמירת ההליך הדמוקרטי: החלפת דעות והבעת ביקורת על השלטון. בנוסף הוא מאפשר דרך מעודנת לביטוי תוקפנות, מסייע בהגברת הסובלנות, ורבה חשיבותו להבטחת זכויות האדם האחרות.

אולם ראוי לזכור שאנו חיים בחברה שסועה ומתוחה. בחברה כזו יש מקום לשקול את סוגיית חופש הביטוי, בשל פגיעותן של הקבוצות השונות והמגזרים בקרבה. לעתים ראוי להציב גבולות וסייגים לחופש הביטוי כדי לא לפגוע בזולת, ובמטרה להגן על מרקמה העדין של החברה.

דמוקרטיה זכאית להגן על עצמה מפני הזוממים להחריבה. חברה דמוקרטית אין פירושה חברה שמותר להגיד בה הכול, אלא חברה המטילה הגבלות מנומקות. השיח הציבורי מתנהל על דפי העיתונות, על גלי האתר, בכינוסים, באספות ובהפגנות.

בתוך השגרה הזו יש לזכור: לא אחת יש בו גילויי הסתה של קבוצות חברתיות ופוליטיות במדינת ישראל.

כל צד נוטה לנקוט מדיניות של איפה ואיפה: הביטויים החריפים הנשמעים בתוך מחנהו שלו הם בעיניו חלק מחופש הביטוי, ואילו דבריו של היריב נתפסים כהתבטאויות הגובלות בהסתה.

מה אומרת לשון החוק?

לדמוקרטיה דרכים משלה להתגונן מפני גורמים המנסים לערער את יציבותה. עליה להציב גבולות שימנעו ניצול של הליכים דמוקרטיים לקידום מטרות לא-דמוקרטיות, למשל, מפלגה שהמצע שלה כולל התנגדות לדמוקרטיה לא תוכל להיבחר לכנסת.

דרך ההתגוננות העיקרית של הדמוקרטיה היא חקיקת חוקים המגבילים את חופש הביטוי או האוסרים התבטאויות שונות, כגון:

- המרדה: קריאה להפרת חוקים העלולה להביא לידי פגיעה בשלטון ולהסתה נגד מוסדות השלטון;

- הסתה לגזענות: רדיפה, השפלה, ביזוי, גילויי איבה, עוינות או אלימות כלפי ציבור או כלפי חלקים של האוכלוסייה, והכול בשל צבע עור או בשל השתייכות לגזע או למוצא לאומי-אתני;
- עידוד האלימות.
- חוקים נוספים המגנים מפני שימוש בלתי נאות בחופש הביטוי:
 - חוק איסור לשון הרע אוסר הוצאת דיבה;
 - חוק להגנה על הפרטיות מגן על הפרט ועל קבוצות חלשות באוכלוסייה (למשל איסור פרסום זהותם של עבריינים קטינים);
 - חוק הצנזורה הביטחונית נועד לשמירה על ביטחון המדינה;
 - החוק להגנה על שלום הציבור מאפשר מניעת הפגנה שטמונות בה סכנות שונות;
 - הצנזורה מונעת פגיעה ברגשות הציבור (צנזורה על מחזות, למשל).

במסגרת חופש הביטוי ניתן למתוח ביקורת על גורמים בעלי סמכות ולהביע מחאה על פעולותיהם. עם זאת, יש לעשות זאת רק באפיקים המותרים במסגרת החוק ובאמצעים לגיטימיים. למשל, מותר למחות נגד מדיניות שאנו מתנגדים לה, אך אסור לקרוא לפגיעה ביוזמיה ובמבצעה.

לפי החוק, ציטוטים מכתבי דת ותפילה אינם נחשבים כדברי גזענות והסתה.

אמות מידה מוצעות להבחנה בין חופש ביטוי לבין הסתה

1. **"מבחן הוודאות קרובה"**: אין די באמת מידה אחת בלבד לשם הגדרת הסתה, כי אם במכלול של אמות מידה.
2. **מי הדובר, אל מי הוא דובר והיכן?** מעמדו של הדובר, מקור סמכותו והקבוצה שבפניה הוא דובר יכריעו בשאלה אם ניתן לראות את דבריו כהסתה אם לאו.
3. **האווירה בציבור**: האם הנושאים ה"בוערים" בסדר היום הציבורי יש בכוחם לעורר הסתה.
4. **ביטויים חזותיים ומוחשיים**: כיצד משפיעים ביטויים חזותיים, איורים המאזכרים אירועים כואבים מן העבר, סמלים המועברים מעולם תוכן אחד

YITZHAK RABIN CENTER
מרכז יצחק רבין

לעולם תוכן אחר (למשל, סימן מטרה על ראשו של פלוני), שימוש באמצעים כגון ארון קבורה, עמוד תלייה, כלי נשק לסוגיהם.

5. **ביקורת עניינית או ביקורת אישית?** ההבחנה בין ביקורת לגופו של עניין לבין ביקורת על 'גופו של אדם'. אמירות המופנות כלפי אדם מסוים אינן ביקורת אישית בהכרח, כל עוד האמירה עניינה תפקודו של אותו אדם.

6. **זיכרון העבר ומבחן התוצאה:** יש להפיק לקחים מאירועי העבר למען לא יישנו מקרים כגון "רצח פוליטי". העבר מציב לנו תמרורי אזהרה כלליים כדי להנחותנו.

7. **קריאה מפורשת לאלימות או עברה על החוק:** קריאה מפורשת לפגוע באדם או במוסד ממוסדות השלטון.

YITZHAK RABIN CENTER
מרכז יצחק רבין

- "מילים אינן רק המפתח לשכנוע, אלא ההדק המשחרר לפעולה" (Hand), שופט בית המשפט העליון בארה"ב.
- בפברואר 1983, בהפגנה של תנועת "שלום עכשיו" שבאה להביע מחאה על מלחמת לבנון, השליך יונה אברושמי רימון לעבר המפגינים. אמיל גרינצוויג, ממנהיגי התנועה, נהרג. בריאיון שנערך לאחר שנים, בעת שבתו בכלא, אמר אברושמי: "הימין תקף את השמאל באותה תקופה בכל מיני הכרזות: 'סכין בגב האומה', 'אש' פיסטים', 'בוגדים'. יש אנשים שלקחו את הדברים בכובד ראש כמוני. הרגשתי שיש לי גיבוי לעשות את זה. אם אתה מטפטף לבן אדם על הראש: זה בוגד וזה בוגד, סופו של דבר אותו אדם ילך ויפגע. היד של יונה אברושמי היא שזרקה את הרימון, אבל המוח שמאחורי המעשה יושב מחוץ לכלא".
- "...ללא פסק הלכה או פסק דין רודף שחלו על רבין מפי מספר רבנים שאני יודע עליהם, הייתי מתקשה לרצוח. רצח כזה חייב להיות מגובה. אם לא היה לי גב ולא היו עומדים אנשים רבים נוספים, לא הייתי פועל [...]" (יגאל עמיר, רוצח ראש הממשלה יצחק רבין, מתוך דו"ח ועדת שמגר, עמ' 89).

כוחן של מילים ואווירה ציבורית:

- בפברואר 1983 בעת הפגנה של תנועת "שלום עכשיו" בעקבות מלחמת לבנון, השליך יונה אברושמי רימון לעבר המפגינים. אמיל גרינצוויג ממנהיגי התנועה נהרג. בראיון שנערך עם יונה אברושמי לאחר שנים, בעת שבתו בכלא אמר את הדברים הבאים: "הימין תקף את השמאל באותה תקופה בכל מיני הכרזות: 'סכין בגב האומה', 'אש' פיסטים', 'בוגדים'. יש אנשים שלקחו את הדברים בכובד ראש כמוני. הרגשתי שיש לי גיבוי לעשות את זה. אם אתה מטפף לבן אדם על הראש: זה בוגד וזה בוגד, סופו של דבר אותו אדם ילך ויפגע. היד של יונה אברושמי היא שזרקה את הרימון, אבל המוח שמאחורי המעשה יושב מחוץ לכלא".

- "...ללא פסק הלכה או פסק דין רודף שחלו על רבין מפי מספר רבנים שאני יודע עליהם, הייתי מתקשה לרצוח. רצח כזה חייב להיות מגובה. אם לא היה לי גב ולא היו עומדים אנשים רבים נוספים, לא הייתי פועל...". (יגאל עמיר, רוצח ראש הממשלה יצחק רבין. מתוך דו"ח ועדת שמגר, עמ' 89).